

■ УДК [130.2:316.485.26]:303.446.4 (477)

М. В. Александрова, кандидат філософських наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ ЯК КУЛЬТУРНА ТРАВМА

Події, що відбуваються в сучасному соціальному, політичному і культурному просторі України, надзвичайно актуалізують дискурс травми. За роки незалежності в Україні сформувався власний дискурс травми, у якому «найтравматичнішою» подією донедавна був Голодомор 1932–1933 рр. Але тема впливу наслідків Голодомору на суспільну свідомість і досі майже не висвітлюється. Актуалізується питання культурних і соціальних наслідків колективізації як «окремого» від Голодомору явища. Завдання — створити наратив колективізації як культурної травми та зафіксувати трагічні для культури наслідки колективізації.

Ключові слова: *колективізація, дискурс, травма, культурна травма, традиційна культура.*

М. В. Александрова, кандидат философских наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ КАК КУЛЬТУРНАЯ ТРАВМА

События, происходящие в современном социальном, политическом и культурном пространстве Украины, чрезвычайно актуализируют дискурс травмы. За годы независимости в Украине сформировался собственный дискурс травмы, в котором «наиболее травматичным» событием до недавнего времени был Голодомор 1932–1933 гг. Однако тема влияния последствий Голодомора на общественное сознание до сих пор почти не освещается. Актуализируется тема культурных и социальных последствий коллективизации, как «отдельного» от Голодомора события. Задание — создать нарратив коллективизации как культурной травмы и зафиксировать трагические для культуры последствия коллективизации.

Ключевые слова: *коллективизация, дискурс, травма, культурная травма, традиционная культура.*

M. V. Aleksandrova, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

COLLECTIVIZATION AS A CULTURAL TRAUMA

The events that take place in the contemporary social, political and cultural environment of Ukraine make the trauma discourse very urgent. Over the years of independence Ukraine has formed its own discourse of trauma, in which «the most traumatic» fact, until recently, has been the Great Famine (Holodomor) 1932-1933. However, the theme of the influence of the Great Famine (Holodomor) consequences on the public consciousness has not been delivered yet. The article is specifically concerned with the issue of cultural and social consequences of collectivization as a «stand-alone» fact from the Great Famine (Holodomor). The study is aimed at creating a narrative of collectivization as a cultural trauma and record the tragic consequence of collectivization for the culture.

Key words: *collectivization, discourse, trauma, cultural trauma, traditional culture.*

Постановка проблеми. Дискурс «травми» за останні десятиліття набув актуальності в європейській науковій думці. В українському просторі означений дискурс доволі специфічний: по-перше, це «травми», яких Україна зазнала багато у власній історії; по-друге, дискурс травми донині відбувався на тлі інтерпретації історичних подій, коли корегувалися певні традиції й оцінки, замість одних героїчних міфів формувалися інші.

Серед безлічі травматичних подій української історії найкатастрофічнішою донедавна вважали Другу Світову війну. Пам'ять про ці події, як колективна пам'ять суспільства, що підтримувалася тривалий час комеморативними репрезентаціями, повертала в пострадянське українське суспільство втрачену ідентичність. Але континуум «соціальних рамок пам'яті» (за Морісом Хальбваксом [11]) існує в межах трьох поколінь, тобто це розповідь дідуся онукам, що підтверджується досвідом батьків. Сучасна молодь сприймає події Другої Світової війни як рівнозначні іншим травматичним подіям української історії, не відчувуючи жодної ідентичності з людьми, котрі брали в цих подіях активну участь. Натомість молоде покоління нині набуває травматичного досвіду, який, на жаль, зосереджений уже не в історичній пам'яті. Травма для сучасного українського суспільства — це соціальний та культурний стан.

За роки незалежності в Україні сформувався власний дискурс травми, в якому «найтравматичнішою» подією стала вже не Друга Світова війна, а Голодомор 1932–1933 рр. У статті В. І. Огієнка «Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження» [8] автор підсумував підходи до вивчення Голодомору, констатуючи ґрунтовну вивченість історії питання і наголошуючи на недостатньому висвітленні питань впливу культурних та соціальних наслідків Голодомору на суспільну свідомість.

«Вивчення травми відкриває раніше не відомий спостерігачеві світ і тому трагічним чином надає можливості побачити те, що інакше було б не-явним» [3, с. 123]. Актуальність нашого дослідження в необхідності опрацювання травматичних подій та аналізу їх наслідків, що надає реальної можливості самоусвідомлення та вибудовування ідентичності суспільства. Слід порушити питання культурних і соціальних наслідків колективізації, як окремого від Голодомору явища. Звісно, що ця окремішність доволі штучна, оскільки колективізація і Голодомор розглядаються зазвичай разом, є історично послідовними подіями і значною мірою голод — наслідок колективізації. Але і в академічних дослідженнях, і в медійному просторі акцентується, здебільшого, на травматичних наслідках саме Голодомору, (показовим є те, що саме Голодомор за правилами сучасної орфографії пишеться з великої літери). Немає сенсу якимось чином порівнювати травматичність цих явищ. Наше завдання — актуалізувати наратив колективізації як культурної травми та зафіксувати трагічні для культури наслідки колективізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізація у вітчизняному науковому просторі дискурсу травми частково пов'язана з виданням у 2013 р. в російському перекладі книги сучасного класика соціології Джефрі Александера «Смыслы социальной жизни: культуросоциология» [1], у якій окремий розділ присвячено найвідомішій культурній травмі Голокосту. Підходів та визначень самого поняття «травма» існує безліч, починаючи з психоаналітичної спадщини З. Фрейда до визначення типів травм польського соціолога П. Штомпки [14].

В українській науковій думці дослідник В. І. Огієнко в статті «Культурна травма у сучасній зарубіжній історіографії: концепт та метод» [9] підсумовує підходи до вивчення проблеми травми, надає певну класифікацію методів дослідження теми й аналізує найважливіші ідеї та праці, що стосуються поняття «культурна травма». Вельми актуальним є висвітлення Голодомору в контексті дискурсу травми в його статті «Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження» [8].

Серед безлічі праць, які порушують тему колективізації [4, 5, 6, 7, 12], найактуальнішою є розвідка Вільяма Нолла «Трансформація громадянського суспільства. Усна історія селянської культури 1920–1930 років» [7], у якій зафіксовані спогади селян, що опосередковано змальовують жакливу картину впровадження колективізації.

Події, що відбуваються в сучасному соціальному, політичному і культурному просторі України, надзвичайно актуалізують концепт травми. **Мета** статті — створення наратива культурної травми колективізації й актуалізація її наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед численних визначень культурної травми таким, що точно відображає трагізм сучасних подій в українському соціокультурному просторі, є визначення Й. Рюзена: «Травма — це криза, яка руйнує звичні рамки життя аж до такої міри, що вони не підлягають відновленню. Їхнє місце заступають нові рамки, що інколи відбувається впродовж кількох поколінь, аж поки рани історичної ідентичності не перестають кривавити» [10, с. 202]. Нині ми існуємо в топсі діючої травми: травматичні події відбуваються (на рівні як індивідуальних, так і колективної та культурної травм), водночас осмислюються, передбачаються їх наслідки, хоча події ще не досягли фіналу. Рон Айерман у статті «Социальная теория и травма» надає просте й водночас змістовне поняття травми, на якому оповідається дослідження. «Я використовую термін «травма» в повсякденному сенсі цього слова — як результат шокуючих подій, що змінюють основи життя людини» [3, с. 121].

Зазвичай аналізують історичні події України як значний перелік травм минулого. Лише ХХ ст. надає немалий список травматичних подій: Перша Світова війна (1914–1918 рр.), громадянська війна (1918–1920 рр.), колективізація і депортації (1928–1933 рр.), Голодомор 1932–1933 рр., Великий терор (1937 р.), Друга Світова війна (1939–1945), Голодомор (1947 р.), Чорнобильська катастрофа (1986 р.). Навіть гімн України артикулює винятково травматичний досвід. Травматичні події забуваються і репресуються в індивідуальне та колективне підсвідоме. Відповідно до основ

психоаналізу, колективна травма, належним чином психологічно не опрацьована, передається в спадок наступному поколінню, яке не було свідком самої травматичної події, проте переживає всі ознаки колективної травми та прагне позбутися неприємного стану. Для того, щоб травматичні спогади стали наявними, необхідно забезпечити позитивний соціальний клімат визнання, адже згадувати про травму надто складно без зовнішньої допомоги. Цього позитивного соціального клімату за десятиліття незалежності так і не створено.

У цей період формується дискурс «найтравматичнішої» події української історії ХХ ст., яка сприймається як геноцид українського народу — Голодомору. «Створення травматичного дискурсу Голодомору відбулося в українській діаспорі. Тоді виникає певна традиція представлення Голодомору, власне повторення репрезентацій та образів Голодомору» [8, с. 154]. Але питання впливів наслідків Голодомору на суспільну свідомість майже не порушується в науковому дискурсі [8]. Вважаємо за доцільне розглянути питання культурних і соціальних наслідків колективізації, умовно відокремивши це явище від Голодомору. «У випадку культурної травми, болісний досвід, для того, щоб стати спільним надбанням, має бути підданий репрезентації, комунікації, та до деякої міри стати доступним пізнанням» [8, с. 151]. Спробуємо здійснити наративний аналіз [8, с. 153] колективізації як культурної травми, оскільки саме колективізація сприймається нині як процес навмисного нищення культури [7, с. 19].

Створення наратива культурної травми колективізації актуалізує тему селянської культури і надає можливості говорити про традиційну культуру та її трансформації.

Селяни в умовах натурального господарства були (та й переважно є) консервативними, оскільки від ретельності виконання повсякденної діяльності, що успадкувалася поколіннями, залежали добробут, а іноді й життя. Тому кожен рік закінчувався не тільки часом — датою, але і предметом, дією, словом — ритуалом, що свідчив про кінець/початок нового циклу. Як писав Т. Шевченко:

«І нема тому почину
І краю немає!
Ніхто його не додбає
І не розруйнує...».

Але ця романтична метафора була актуальною лише до 80-х рр. ХІХ ст., оскільки із цього часу розпочався масований «наступ» цивілізації на село і, відповідно, на традиційну культуру.

Слід зазначити, що традиційна культура передбачає певний спосіб життя людини: господарство, засоби його ведення; світогляд і діяльність, що його обслуговує; соціум, звичаї, мову. Характерно, що все це людина робить сама, у власному культурному просторі, не долучаючи зовнішніх факторів. Таким чином, традиційна культура і людина, її носій, є цілісною, універсальною, задовольняє майже всі свої матеріальні (натуральне господарство) і духовні потреби (обряди) самостійно, чим, власне, і відрізняється від людини цивілізації, яка є, за визначенням, частковою. Ця людина потребує

для подолання своєї частковості значного обсягу послуг та інформації, як у власній галузі, так і в інших, суміжних. Цивілізаційне суспільство має бути відкритим до зовнішніх інновацій, обміну досягненнями й інформацією.

Таким чином відбувався розвиток Російської імперії й України в її складі. Вищезгадані 80-ті рр. XIX ст., особливо будівництво залізниць і великих підприємств важкої промисловості, спричинили кардинальні зміни в структурі української традиційної культури. Сільське господарство долучалося до ринку, люди — до промисловості. Виникали нові, «фабричні» знаряддя праці, нові види сільськогосподарської промисловості. Тиск відчувався навіть на традиційний орнамент — разом із поширенням промислово виготовлених ниток, пофарбованих аніліновими фарбами, підприємства розповсюджували і друковані трафарети для вишивок, які не відповідали українській традиції. Спостерігалася тенденція до нівелювання меж, у яких традиційна культура повною мірою тільки і може існувати. Утім, багато інновацій традиція поступово опановувала.

Однак імперії також трансформуються. У нових умовах, щоб продовжувати існувати (а іноді і стати) як імперія, необхідна нова ідеологія, в якій старі (традиційні) засади побудови суспільства перешкоджають. Засоби зміни подібні за змістом, але відрізняються за масштабом і глибиною, що зумовлено кінцевою метою прагнень «трансформаторів». Якщо Гітлер прагнув усесвітнього панування через Uber Alles німецької нації, то у своїй ідеології він ґрунтувався на німецькій культурі, зокрема традиційній, аж до міфічних «арійських» джерел. Тобто всі нації, крім німецької, підлягали знищенню, якщо не фізично, то культурно. І все було зрозуміло і природно для німців, пригнічених комплексом національної неповноцінності, спричиненим поразкою в Першій Світовій війні.

Радянська імперія будувалася, здавалося б, на протилежних засадах, оскільки мала постати безнаціональною (наднаціональною) спільнотою світового пролетаріату («У пролетаріата нет Родины!»), але кінцевий результат — знищення націй, нівеляція основ національних культур.

«Наш новий мир» потребував докорінної зміни культурної парадигми, знищення старої «до основания», а потім — будівництва нової культури, пролетарської, інтернаціональної. Але цьому перешкождали численні традиційні культури колишньої Російської імперії та їх представники, особливо молодь, котра в революції вбачала можливість самореалізації, зокрема на національному ґрунті. Оскільки царська Росія була «тюрьмой народов», національна складова в риторичі більшовиків відігравала значну роль. За її допомогою вдалося задовольнити національні прагнення в Україні, яка втомилася від війн і революцій, долучити до своїх лав романтично налаштовану інтелігенцію. Політика українізації, зрештою, послугувала ДПУ для виявлення національно свідомих українців, знищення їх фізично або творчо, що для митця рівнозначно. Частково українізована верхівка міст, населених здебільшого денационалізованим пролетаріатом і декласованим селянством, яке емігрувало в Україну з усіх регіонів Радянського союзу на новобудови, не становили великої загрози режимові. Інша справа — українське селянство. На відміну від російського, не об'єднане в общину, замож-

ніше, відроджене за нетривалий час НЕПу, воно дотримувало традиційного способу життя, було основою всього українського, без чого неможливо проводити подальшу економічну і соціальну політику. «Культурна політика», пропаганда більшовиків у цьому разі не мали результату. Вони викликали опір і сприймалися лише нечисленним сільським пролетаріатом. Загал мав інші принципи: працелюбність, підприємливість, майстерність, дбалість, чесність — чесноти й основу життя українського селянина, які були атрибутом класових «ворогів».

До «нового життя» українське село не було готове. Отже, слід було руйнувати силою, тобто штучно, всю традиційну культуру докорінно.

Відомо, що модернізація також призводить до уніфікації культури, відтак численні народи, котрі живуть у багатонаціональних державах, утрачають свої традиційні господарські системи, звичаї та соціальну організацію, народну культуру і навіть мову [12, с. 492]. Але модернізація — це поступовий природний процес, що не спричиняє масових репресій, тим більше фізичного знищення народу. Якщо зважити на те, що більшовицька «модернізація» відбулася вже після розгрому, виморення і згону селян у колгоспи, то вона більше подібна до закріпачення, ніж до технічного прогресу й індустріалізації в сільському господарстві.

Параметри цієї «модернізації», якою власне і була колективізація, зазвичай досліджені в опитуванні селян, проведеному Вільямом Ноллом з групою дослідників у 1993–1995 рр. [7]. Спогади селян (репресованих і простих колгоспників) безпосередньо та «активістів» опосередковано змальовують жахливу картину впровадження нового способу життя.

Колективізація спотворила «обличчя» сільської культури скрізь, де відбувалася [7, с. 17]. Більшовики намагалися викоренити в селян ідейно-ціннісні засади існування та впровадити свої квазіцивілізаційні цінності. І цей проект у певному сенсі відбувся. Якщо духовні підвалини життя народів і не були знищені повністю, то значною мірою зазнали значних втрат і потворних збочень [12, с. 409]. В Українській РСР ця політика здійснювалася за допомогою масових репресій за участі багатьох тисяч активістів, які призвели до мільйонів жертв голоду, вигнанців і засланих на північ, померлих від хвороб і епідемій. Майже всі селяни втратили більшість майна, збідніли так, що складно описати. «Немає жодних сумнівів, що колективізацію в УРСР можна кваліфікувати як один з найбільших злочинів проти людства у XX ст.» [7, с. 17].

Водночас з економічною базою села було знищено і культурні норми, як і інституції громадянського суспільства. Кардинально змінено давню культуру і соціальну структури з численними складовими.

І справа не лише в сталінських «перегинах» — він послідовно виконував те, що накреслили і здійснювали попередники. Маркс, не сприймаючи «ідіотизму сільського життя», мріяв створити «сільський пролетаріат». Ленін запровадив конфіскаційну політику, яка довела країну до голодомору початку 20-х рр. «Якщо розглядати колективізацію в контексті сучасної концепції «культурної екології», то вона виглядає як процес нищення культури, навмисне задуманий із прямими руйнівними намірами. Обґрунтування та-

кого процесу було зроблене задовго до приходу Сталіна до влади, переважно Марксом і Енгельсом, а також Леніним та іншими провідними діячами більшовизму» [7, с. 19].

У 1932 р. в Україні через руйнацію господарств «куркулів», яких було «розкуркулено» і вислано десятками тисяч, та «середняків», котрих силоміць загнали в колгоспи (сумарна продуктивність їх господарств додавала до колективізації понад 70% товарного хліба), був недорід. У колгоспах надавали мізерні трудовні, які матеріально не зацікавлювали селянство. Більше того, цю плату селяни отримували лише після виконання плану хлібозаготівель, котрий постійно зростає. За таких обставин люди почали тікати в міста та численні новобудови. Власне цей рух розпочався ще в 1929 р., але в 1932 р. йшлося вже про втечу від голоду.

За таких нелюдських умов не могла зберегтись жодна традиція, зокрема українська. Царська імперія, залучаючи на службу українців, знімала «вершки» українського суспільства і не надто зважала на «мужиков». Сталінська система, знищуючи тонкий прошарок української інтелігенції, винищила селянство «як клас». Присадибна ділянка стала рятівним колом (яка, як не дивно, надавала більше двох третин с/г продукції УРСР) у бурхливому океані радянського «ізобілія», настільки звужився континент традиційної культури. Знищено організм, зруйновано механізми відтворення. У(с)трачено «критичну масу» носіїв. Перерваність традиції стала явною, втрачалася мова. Зі створенням колгоспів звичаєве життя закінчилося. Усі його складові заміщено ерзацами агітпропу. Замість хрестин — «звездини», замість церкви — клуб, замість ікон — плакати і гасла, замість досвіток — танці, замість СВЯТ — «советские праздники», хоча свята так і не вдалося викоринити, як не намагалися (якісь національні ознаки все-таки залишили). «Щодо періоду після Другої світової війни вже слід говорити про «пост-селянство», з огляду на масштаби нищення соціальних та культурних норм, яке проводилося радянською державою впродовж 30-х рр. Селянське суспільство і культура існували після цього часу лише частково, оскільки більшість його молодших членів вже відвернулася від селянських соціальних інституцій і культурних норм» [7, с. 19]

Підсумовуючи, слід зазначити, що на шляху становлення українська культура витримувала шалений тиск наднаціональних імперських культур, персоніфікованих титульними націями. Долучаючи до потреб імперії верхівку українського суспільства, вони зменшували шанси української культури на набуття цілісного статусу. Але традиція неодмінно народжувала нащадків, що заповнювали утворену «нішу». Запорукою процесу відновлення втраченого була наявність звичаєвого способу життя. Більшовицька влада продовжувала імперську політику, але із суттєвою відмінністю, — вона знищила культурний «материк», спосіб життя, умови буття якого вже неможливо відтворити. За втрати цілісності артефакти традиційної культури наразі можуть слугувати побудові культури взагалі, але не стільки в етнографічно-ностальгічному сенсі, скільки як матеріал до виявлення архетипів національної культури.

Висновки. Колективізацію, безсумнівно, слід розглядати як культурну травму, оскільки її наслідки для культури є руйнівними. Сучасні спроби культурного відродження, які відбуваються в Україні з 2004 р., так і не мають бажаного результату. Однією з причин можна вважати саме спроби «відродження», утім як потрібно будувати нове суспільство на нових засадах. Запорукою процесу «відродження» є наявність традиційного способу життя і традиційних культурних цінностей, які назавжди були втрачені саме за часів колективізації. Серед цих утрат слід виокремити руйнування традиційного селянського способу життя на основі громадянського суспільства.

Лише необхідність стабілізації досвіду травматичних подій сучасності зняла питання про існування в Україні громадянського суспільства, котре має пройти ще тривалий шлях, який Дж. Александер називає «процесом становлення травми» («trauma process»), й упродовж якого травма набуває ознак культурного процесу, що постає і підтримується за допомогою різних форм репрезентації [2, с. 94]. Ідеться про створення дискурсу, в якому важливий як академічний наратив травми, так і її медійні репрезентації. Специфіка існування цього дискурсу в медіапросторі нині є такою, що він стає основою і, водночас, необхідною умовою функціонування громадянського суспільства в Україні. Можна констатувати, що сучасні громадянські структури, які сформувалися в українському суспільстві вперше після зруйнованих колективізацією селянських громадянських структур, нарешті, стають дієвими.

Створення наратива культурної травми колективізації важливе і з точки зору актуалізації «дауншифтингу» як соціального явища, в якому можливе формування нового «пост-селянства». Рецепція культурних кодів селянського суспільства, зруйнованого колективізацією, уможливлена в процесі реконструювання умов селянського способу життя, яке сучасний креативний клас обирає як одну з форм соціальної поведінки. Ця тема потребує подальшого окремого дослідження, а експлікація означених культурних кодів набуває актуальності в процесі «опрацювання» суспільством травматичних подій як сучасності, так і минулого.

Список використаних джерел

1. Александер Дж. Смыслы социальной жизни. Культуросоциология / Дж. Александер. — М. : Праксис, 2013. — 640 с.
2. Alexander J. Cultural Trauma and Collective Identity / J. Alexander // *The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology*. — Oxford : Oxford University Press, 2003. — 296 p.
3. Айерман Р. Социальная теория и травма / Р. Айерман // *Социологическое обозрение*. — 2013. — № 1. — С. 121–138.
4. Грациози А. Великая крестьянская война в СССР. Большевики и крестьяне. 1917 — 1933 / А. Грациози. — М. : Росс. полит. энциклоп. — 2001. — 96 с.
5. Кульчицький С. В. Колективізація і голод на Україні: 1929–1933 : зб. матер. і док. / С. В. Кульчицький. — Київ : Наук. думка, 1992. — 736 с.
6. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор / Р. Конквест. — Київ : Либідь, 1993. — 284 с.

7. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–1930 років / В. Нолл. — Київ : РОДОВІД, 1999. — 559 с.
8. Огієнко В. І. Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження / В. І. Огієнко // Національна та історична пам'ять. — 2013. — Вип. 6. — С. 145–156.
9. Огієнко В. І. Культурна травма у сучасній зарубіжній історіографії: концепт та метод / В. І. Огієнко // Національна та історична пам'ять. — 2011. — Вип. 1. — С. 148–160.
10. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Й. Рюзен ; пер. з нім. В. Кам'янець. — Львів : Літопис, 2010. — 353 с.
11. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс ; пер. с фр. С. Н. Зенкина. — М. : Новое изд-во, 2007. — 348 с.
12. Цивілізаційна структура сучасного світу : в 3-х т. Т. 2: Макрохристиянський світ в епоху глобалізації / под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю. В. Павленко. — Київ : «Наук. думка», 2007. — 675 с.
13. Зубанич Ф. Чорна книга України: зб. документів, архів. матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе / Ф. Зубанич. — Київ : Вид. центр «Просвіта», 1998. — 784 с.
14. Штомпка П. Социальное изменение как травма / П. Штомпка // Социологические исследования. — 2001. — № 1. — С. 6–16.

References

1. Alexander Jeffrey. Smysly sotsialnoy zhizni. Kultursotsiologiya / Jeffrey C. Alexander. — М. : Praxis, 2013. — 640 s.
2. Alexander Jeffrey. Cultural Trauma and Collective Identity / Jeffrey C. Alexander // The Meaning of Social Life. A Cultural Sociology. — Oxford: Oxford University Press, 2003. — 296 p.
3. Eyerman Ron. Sotsialnaya teoriya i travma. / Ron Eyerman // Sotsiologicheskoye obozreniye. — 2013. — № 1. — S. 121–138.
4. Graziosi Andrea. Velikaya krestianskaya voyna v SSSR. Bolsheviki i krestiane. 1917 — 1933 / Andrea Graziosi // — М. : Ross. polit. entsiklop. — 2001. — 96 s.
5. Kulchytskyi S. V. Kolektyvizatsiia i holod na Ukraini: 1929–1933 : zb. mater. i dok. / S. V. Kulchytskyi. — Kyiv : Nauk. dumka, 1992. — 736 s.
6. Konkvest R. Zhnyva skorboty. Radianska kolektyvizatsiia i holodomor / R. Konkvest. — Kyiv : Lybid, 1993. — 284 s.
7. Noll V. Transformatsiia hromadianskoho suspilstva. Usna istoriia ukrainskoi selianskoi kultury 1920–1930 rokiv / V. Noll. — Kyiv : RODOVID, 1999. — 559 s.
8. Ohiienko V. I. Istorychna travma Holodomoru: problema, hipoteza ta metodolohiia doslidzhennia / V. I. Ohiienko // Natsionalna ta istorychna pamiat. — 2013. — Vyp. 6. — S. 145–156.
9. Ohiienko V. I. Kulturna travma u suchasni zarubizhnii istoriohrafii: kontsept ta metod / V. I. Ohiienko // Natsionalna ta istorychna pamiat. — 2011. — Vyp. 1. — S. 148–160.
10. Rösen J. Novi shliakhy istorychnoho myslennia / J. Rösen / per. z nim. V. Kamianets. — Lviv : Litopys, 2010. — 353 s.

11. Halbwachs Maurice. Sotsialnyye ramki pamyati / Maurice Halbwachs // per. s fr. S. N. Zenkina. — M. : Novoye izd-vo. 2007. — 348 s.
12. Tsvivilizatsionnaya struktura sovremennogo mira : v 3-kht. T.2: Makrokhristsianskiy mir v epokhu globalizatsii / pod red. Yu. N. Pakhomova. Yu. V. Pavlenko. — Kiyev : «Nauk. dumka». 2007. — 675 s.
13. Zubanych F. Chorna knyha Ukrainy: zb. dokumentiv, arkhiv. materialiv, lystiv, dop., st., doslidzhen, ese / F. Zubanych. — Kyiv : Vyd. tsentr «Prosvita», 1998. — 784 s.
14. Sztompka Piotr. Sotsialnoye izmeneniye kak travma / Piotr Sztompka // Sotsiologicheskoye issledovaniya. — 2001. — № 1. — S. 6–16.

■ UDC [130.2:316.485.26]:303.446.4 (477)

COLLECTIVIZATION AS A CULTURAL TRAUMA

Aleksandrova M. V., Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

marina.dyadina@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2722-398X>

The aim of this paper is to create a narrative of collectivization as a cultural trauma and record the tragic consequence of collectivization for the culture.

Research methodology. The study is based on the systematic and structural approaches. The present study investigates this issue by examining several levels of methodological approaches, i.e. diachronic and synchronic.

Results. The article is specifically concerned with the issue of cultural and social consequences of collectivization as a «stand-alone» fact from the Great Famine (Holodomor). Creating the narrative of cultural trauma of «collectivization» actualizes the topic of rural culture and lets us speak of traditional culture and its transformation. The study has confirmed that «collectivization» without doubt should be regarded as a cultural trauma as its consequences are destructive to culture. Current attempts of cultural «renaissance» that have been taking place since 2004 have not led to the desired result yet. One of the reasons can be the attempts of «renaissance» themselves, while a new society should be built on the new basis. A necessary condition for the «renaissance» process is the traditional way of life and traditional cultural values which were irretrievably lost in the era of «collectivization». The results indicate that the artefacts of traditional culture and traditional cultural values can serve only partly in the cultural development, but not so much in the ethno-nostalgic meaning as a material for elicitation of cultural archetypes.

Novelty. An attempt is made at identifying a narrative analysis of «collectivization» as a cultural trauma, because «collectivization» is presently perceived as a process of intentional elimination of culture.

The practical significance. The research has important implications for the past events as well as modern ones because it opens the possibility for self-identification and forming the social identity.

Key words: *collectivization, discourse, trauma, cultural trauma, traditional culture.*

Надійшла до редколегії 11.01.2016 р.